

Katsauksia

Antti Sovijärvi 75-vuotias

Antti Sovijärvi

Arvi Antti Ilmari Sovijärvi aloitti tieteellisen uransa ja sai yliopistollisen vastuun kannettavakseen poikkeuksellisen nuorena. Hän väitteli 26-vuotiaana (1938) ja tuli kahta vuotta myöhemmin (1940) Helsingin yliopiston fonetiikan ylimääräiseksi professoriksi seuraten virassa Frans Äimää. Siksi hän on ehtinyt olla monessa mukana. Kauan hän oli historiallis-kielietieteellisen osaston virkaiältään vanhin professori. Filosofisen tiedekunnan promotiossa keväällä 1977 hän oli promottorina. Siirtyessään syksyllä 1977 eläkkeelle hän tuli olleeksi 37 vuotta virassa. Kuluvan vuoden huhtikuun 22. päivänä hän täytti 75 vuotta.

Virittäjä on kertonut jo aiemmin (vuo-

den 1972 2. vihkossa) Antti Sovijärven elämänvaiheista. Suomalais-ugrilainen Seura julkaisi hänen 70-vuotispäivänsä kunniaksi 29 kirjoitusta käsittävän juhla-kirjan *Voces amicorum Sovijärvi* (seuran toimitusten 181. osana 1982), jonka esipuheesta hänen toimintansa moniulotteisuus käy hyvin ilmi. Tuon juhla-kirjan kirjoitusten joukossa on muuan erikoisuus: Roman Jakobsonin kaksisivuinen kirjoitus »The evasive initial» eräästä iäkkäästä polyglottiyöstävästä, joka käsin kirjoitetussa tekstissä jätti helposti kirjoittamatta sananalkuisen kirjaimen tai luvuis-ta ensimmäisen numeron. Sovijärven tämä Jakobsonin ehkä viimeiseksi jäänyt kirjoitus liittyy logopedian kautta: kuuluhan dysgrafia sen alaan. Roman Jakobson käytti myös Sovijärven väitöskirjan tietoja hyväkseen kuuluisassa *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze* -kirjassaan 1941. Juhla-kirjassa painettu julkaisuluettelo käsittää 124 Sovijärven kirjoitusta vuosien 1932 ja 1981 väliseltä ajalta.

Antti Sovijärven tieteelliset juuret ovat suomen kielen, sen murteiden ja sukukielten tutkimuksessa. Siksi ei ole ihme, että hän aloitettuaan Lauri Kettusen opastuksella Soikkolan inkeromurteesta on usein tarttunut näiden alojen aiheisiin: Tornionjoen ja Pohjanmaan murteiden, vatjan, vepsän, mokšamordvan ja unkarin erityiskysymyksiin. Unkariin 1934–35 tehty opintomatka muodosti elämänikäisen siteen: yhä uudelleen Sovijärvi on palannut unkaria koskeviin ongelmiin, ja emerituskaudella vireänä jatkunut tutkimus on keskittynyt laajasti unkariin – unkarinkielisen puheen tuottamiseen syntetisaattorin avulla. Tässä hän on edisty-

nyt työryhmänsä avustuksella kiitosta saaneeseen vaiheeseen. Tuloksia hän on esitellyt mm. E. Zwirnerin 80-vuotisjuhla-julkaisussa (Tübingen 1979) sekä fonetiikan päivillä Helsingissä (1982) ja Turussa (1985). Vihtymys Unkaria ja unkarin kieltä kohtaan ilmenee myös Sovijärven laatimassa Unkarin valtionhoitajan Miklós Horthyn elämänvaiheita koskevassa kirjoituksessa (1942) ja Miklós Asztalosin näytelmän käännöksessä Helsingin kaupunginteatterille (1946).

Toinen vahva juuri Sovijärven tieteellisessä taustassa on peräisin Hermann von Helmholtzista alkaneesta perinteestä, joka on keskittynyt kysymykseen puheen fysiologian ja puhetuotoksen akustiikan välisestä yhteydestä. Tässä perinteessä myös suomalaisen Hugo Pippingin merkitys on huomattava. Sovijärven väitöskirja sai perustan aikansa saksalaisesta kokeellisesta fonetiikasta; se keskittyi kysymykseen, miten puhuttujen, laulettujen ja kuiskattujen vokaalien ja nasaalien formantit olisivat selitettävissä puhe-elimistön muuntuvien tai muuttumattomien onteloiden avulla. Hyvin suuri osa Sovijärven myöhemmästä tutkimuksesta on perustunut jo väitöskirjassa sovellettuun röntgentekniikkaan, ja monet opiskelijapolvet ovat saaneet ensimmäisen tietois- sen, tarkan vaikutelman puhe-elinten liikkeistä Sovijärven ansiokkaiden röntgenfilmien välityksellä.

Sovijärven varhaisimmat tutkimukset perustuivat uusiin spektrografisiin menetelmiin ja röntgeniin. Suomen ensimmäisen sonagrafin hankinta 1955 merkitsi Sovijärvelle siirtymistä yhä enemmän akustiseen tutkimukseen; röntgentekniikkaa hän samalla käytti kuitenkin vielä 1970-luvulle asti. Puhesynteesiä Sovijärvi alkoi kokeilla 1970-luvun alkupuolella, kun Gunnar Fantin kehittämä OVE IIb oli hankittu fonetiikan laitokseen. Suomalais-ugrilaisen tarkekirjoituksen vaalinta ja kehittäminen on ollut tärkeä elementti Sovijärven työssä. Kielenopetuksen fonetiikan kehittämiseen hän on antanut oman tärkeän panoksensa.

Vuonna 1947 Helsingin yliopiston fonetiikka-oppiaine jakautui kahdeksi linjaksi: kielitieteelliseksi akustiseksi sekä puhe- ja äänifysiologiseksi linjaksi. Jälkimmäiseen, joka on johtanut nimikkeen »puhe- ja ääniterapeuttinen linja» kautta nykyiseen logopedian linjaan ja logopedian koulutusohjelmaan, Sovijärvi sai virikkeen aluksi ehkä Frans Äimän aloittamasta, kuurojen koulun opettajiksi aikoville järjestetystä erityiskurssista, mutta laajemmin italialais-saksalaisen Giulio Panconcelli-Calzian vaikutuksesta. Yleisen fonetiikan ohella Sovijärvi on toisella pääalallaan logopediassa keskittynyt etenkin äännevirheisiin, äänifysiologiaan ja äänihuulten toimintaan. Useat nimekkäät laulajat ovat saaneet menestyksellistä ääniterapiaa ongelmiinsa Sovijärveltä. Jo väitöskirjaan liittyi laulua koskeva osuus, ja kiinnostus lauluun sekä sen akustiseen ja fysiologiseen tutkimukseen on ollut Sovijärvelle aina läheistä. Toiminta Suomen Puheopiston piirissä on merkinnyt Sovijärvelle kontaktia puheoppiin, retoriikkaan ja lausuntaan.

Opinto- ja tutkimusmatkalla Saksassa, Berlin-Buchissa 1930-luvulla Antti Sovijärvi solmi pitkäaikaisen ystävyysuhteen Eberhard Zwirneriin, fonometrisen koulukunnan perustajaan, joka jouduttuaan kansallissosialistien epäsuosiota koki sangen epäkiitollisen ja kriittisen elämänvaiheen. Psykiatrina ja foneetikona tunnetun Zwirnerin kautta Sovijärvi tuli mm. kosketuksiin kansainvälisen foneettisten tieteiden kongressin pysyvän neuvoston kanssa. Neljäs kongressi pidettiin sodan aiheuttaman välikauden jälkeen Helsingissä 1961; Sovijärvi oli sen presidenttinä. Hän piti esitelmän Zwirnerin muistosymposiumissa kesällä 1986 Antwerpenissa.

Antti Sovijärvi piti yllä yleisen fonetiikan perinnettä alan ainoana edustajana Suomessa aina 1960-luvulle asti. Hän on kylvänyt monta elinvoimaista siementä, joiden satoa jälkipolvi korjaa, moni ehkä tietämättään. Virittäjän avustajana hän on ollut peräti 20-vuotiaasta ylioppilaas-

Katsauksia

ta, vuodesta 1932 asti. Silloin julkaistiin hänen murremaantieteellinen kuvauksensa *pohdin*-sanan toisintojen levikistä. Oppikirjoissa käytetään Sovijärven laatimaa karttaa yhä perikuvallisena esimerkkinä äänne muutosten risteytyvistä vaikutusalueista; harvoin on opintotyöllä ollut niin pitkäaikaista vaikutusta tulevien polvien opintoihin. Lehtemme toivottaa hänelle virkeitä tulevia vuosia ja suotuisia mahdollisuuksia tieteellisen työn jatkamiseen.

ANTTI IIVONEN